

Tanzimat Hikâye Ve Romanlarında Dilenciler ve Dilencilik

Tanzimat Story And Its Novels Beggary And Beggars

Beste Semiha BAHÇECİ *

Öz

Dilencilik ve dilenciler, toplumsal hayat içinde karşımıza çıkan sosyal olgulardandır. İnsanlık tarihi ile birlikte ortaya çıkan dilencilik, günümüze kadar varlığını sürdürür. Çoğunlukla konuşarak karşısındakini etkilemeye çalışan dilenciler, bazen de beden dillerini kullanarak sadaka isterler. Avuç açtıkları insanlar tarafından kimi zaman azarlanarak uzaklaştırılan dilenciler kimi zaman da iyi niyet ve güler yüzle karşılanırlar. Bu çalışmada Tanzimat hikâye ve romanlarında halkın ve yazarların dilencilere ve dilencilğe bakış açısı üzerinde durulacaktır. Böylelikle dilencilerin ne yolda ve nasıl dilendikleri tespit edilecektir.

Anahtar Sözcükler: Dilenci, Dilencilik, Sadaka, Roman, Hikâye.

Abstract

Beggary and beggars, wich emerge us cases inside community life. Beggary carries out its existence up to today when emerge with humanity history. They want to charity as their body language sometimes who beggars are effective opposite them as majority speaking. They are welcomed sometimes as rebuking awat and sometimes goodwill ang good humour by people who cadged. At this working will be emphasized on Tanzimat story and its novels public and writers to beggars and beggary perspective. Thus they will be identified how their beg and which way.

Key Words: Beggar, Beggary, Tanzimat, Novel, Story.

Giriş

Dilencilik, “mendil açma (kutu tutma/panhandlig), yalvarma/rica/niyaz ile bağış talebinde bulunmak şeklinde tanımlanabilir.” (Coşkun-Erkiler, 2010/1-1: 33) Diğer bir deyimle dilencilik, insanın ihtiyaçlarını emek harcamadan başkalarının emeğine

* MA., Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni, İstanbul.

ortak olarak kazanma şeklinde tanımlanabilir. (Şirin, 2008: 63) Dilencilik ve dilenciler, “günlük hayatta herkesin gözlemediği bir sosyal olgudur. Genellikle merhamet veya öfke duygularıyla karşılanan bu olgu, insanlığın tarihî süreci içerisinde değişik konumlarda değerlendirilmiştir. Bugün de dilencilik, geleneksel toplumlarda sosyal hayatın doğal parçalarından biri olarak görülürken, modern toplumlarda çözülmesi gereken bir ‘sosyal problem’ olarak ele alınmaktadır.” (Coşkun-Erkilet, 2010/1-1: 7)

Dilenciler, dilenciligi ya ihtiyaçtan dolayı ya da bu işi bir meslek haline getirdikleri için icra ederler. İhtiyaçtan dolayı dilenen dilenciler ise genellikle “gerçek dilenci” olarak adlandırılırlar. Çünkü bu dilenciler, dilenciligi bir meslek olarak algılamayıp veya alışkanlık haline getirmeyip sadece ihtiyaçlarını karşılamak için yaparlar. (Özer-Yontar, 2013: 240) İhtiyaç sebebiyle bir şeyler dilenmek zorunda kalan dilenciler “ya isterken zorlanırlar ya da istemeyi içlerine sindiremedikleri için ölüp giderler.” (Coşkun-Erkiler, 2010/2: 8) Dilenerek geçimlerini sağlayan insanlar genellikle hastalık, yoksulluk, işsizlik gibi durumları gerekçe göstererek dilenmelerini meşru kılmaya çalışırlar. Bunun yanında gerçekten bu sebeplerden dolayı insanlara el açarak sadaka isteyenler de mevcuttur ki her devirde zaman içerisinde dilencilik bir geçim kapısı olmuştur. (Anar-Özbay, 2013: 11) Öyle ki bu kişiler dilencilığın sermaye gerektiren bir meslek olmadığını bildikleri için dilencilik onlara daha kolay bir iş olarak görülmektedir. (Doğan, 2015: 156) Kişiyi dilencilige iten nedenleri “işsizlik-yoksulluk, hastalık-sakatlık ve yolda kalma” şeklinde sıralayabiliriz. (Vatandaş, 2002: 173-174) Dilencilerin dilenme mekânları da genel olarak sokaklar, caddeler, camiler, mezarlıklar, ev ve işyerleridir. (Vatandaş, 2002: 178) Bununla birlikte dilencilığın yoksulluk ile özdeşleşmesi dilencilığın daha rahat bir biçimde icra edilmesine sebep olmuştur. (Parin, 2010: 36-37)

Tanzimat Devri hikâye ve romanlarına da konu olan dilenciler ve dilencilik, bu eserlerde maddi durumları hayli iyiye daha sonra maddi durumları bozulan kahramanların dilencilik yapmak zorunda kalmaları şeklinde görülür. Bunun yanında yine hikâye ve romanların kötü kahramanları yaptıkları kötülüklerin cezası olarak fiziksel hastalıklara yakalanarak dilenmek durumunda kalırlar. Ayrıca kendi için değil de hasta ve yaşlı kişiler adına dilenenleri bu devir eserlerinde görmek mümkündür.

2. Tanzimat Hikâye ve Romanlarında Dilenciler ve Dilencilik:

Ahmet Mithat Efendi'nin “*Letaif-i Rivayat*” adlı eserinin dokuzuncu hikâyesi olan “*Bir Fitnekar*” hikâyesinde dilenciye rastlamak mümkündür. Bu hikâyede üç arkadaş Beyoğlu'nda, Taksim'de Yıldız Gazinosu'nun önünde otururlarken aksakallı bir adam mahcup tavırlarla yanlarına gelerek ölüm döşeginde bulunan bir adam için sadaka ister. Fakat gençler bu yaşlı adamın giyim kuşamına bakarak sadakaya muhtaç olmadığını görürler. Bunun üzerine yaşlı adam, niçin dilendiğini gençlere anlatmaya çalışır:

“Ben sadakayı kendi namıma istemedim. Ölüm hâlinde hasta bulunan bir adam için istedim. Yoksa *lehülhamd* kendim zülli-i süali irtikâp edecek takımdan değilim. Müriüvvetinizden ne kopar ise onu kerem edersiniz. Hatta inayet ola demekte dahi muhtarsınız.” (Ahmet Mithat Efendi, 2001: 244)

Hikâyede yaşlı adam sadakaya muhtaç olanın kendisi değil de hasta bir adam olduğunu vurgular. Onun için dilendiğini belirtir. Kendisinin dilenecek türden adamlardan olmadığını söyler ki mahcup tavırları da bunun bir göstergesi niteliğindedir. Gençlere gönüllerinden ne koparsa onu vermelerini rica eder. Hatta

hiçbir şey vermeden “inayet ola” demelerinde bile özgür olduklarını dile getirir. Bunun yanında yaşlı adamın zengin ve lüks mekânlarda sadaka istemesi de ayrıca dikkate değerdir.

Bu sözler üzerine gençler, ihtiyarın sözlerine de emniyet edemeyerek hilekâr olduğunu düşünmeye başlarlar. Bu gençlerin hepsi Fransızca bildiklerinden ihtiyar ile ilgili düşüncelerini Fransızca olarak aralarında müzakere ettikten sonra ihtiyara her biri birer mecidiye çeyreği verir. Fakat eğlence peşinde olan gençler ihtiyar uzaklaşmaya başlayınca onu takip etmek hevesine kapılırlar. Böylelikle onun sahtekârlığını gün yüzüne çıkarma düşüncesindedirler. Gençlerden biri olan Zihni Bey, ihtiyarı takibe başlar. İhtiyar, Taksim’den dört yol ağzına kadar ne kadar gazino ve kahve varsa hepsine girip çıkar. İhtiyar adam, Kazancılar Mahallesi’ne geldiğinde harap bir evin kapısını çalarak aşıya inen bir kocakarıya dilenerek kazandığı paraları verir:

“Şunları Cenap Efendiye veriniz ve İsmail Ağanın âcizane bir ianesi olduğunu maa’s-selâm tebliğ ediniz.” (Ahmet Mithat Efendi, 2001: 245)

Dilenen İsmail Ağa’nın dilendiği paraları kendisi için değil de Cenap Efendi adında biri için topladığını bu sözlerden anlayabiliriz. Ayrıca İsmail Ağa, bu eve gelmeden Taksim’den başlayarak dört yol ağzına kadar ne kadar gazino ve kahve varsa hepsine girip dilenerek onun kalabalık mekânlardan daha fazla iş çıkacağını bilmesi bu mekânları neden tercih ettiğinin de bir göstergesidir.

Ahmet Mithat Efendi’nin “Yeryüzünde Bir Melek” adlı romanında dilenci olarak anlatılan Raziye, kötü yola düşmüş, daha sonra yaşının ilerlemesiyle birlikte iş yapamaz duruma gelmiş ve dilencilik yapmaya başlamıştır. Bu durum romanda iki kişinin diyaloguyla anlatılır:

“Ayşe-Bildim. Şimdi dilencilik ediyor.

Şefik-Dilencilik mi ediyor?

Ayşe-Ne bulursa ediyor ya? Fakat artık pek ihtiyar olduğundan en çok ettiği dilenciliktir.

Şefik-Bunda yanlıştın olmalıdır. O kadar meşhur bir...” (Ahmet Mithat Efendi, 2000/1: 287)

Raziye, vaktiyle meşhur bir kadındır ve hali vakti yerindedir. Şimdi yaşlandığı ve çalışamaz duruma geldiği için mecburen dilenmek zorundadır.

Ahmet Mithat Efendi’nin “Arnavutlar Solyotlar” adlı romanında da gözleri görmeyen yaşlı bir kadının dilencilik yaptığını görürüz. Bu kadının ne yolda dilencilik ettiği hakkında kendi ağzından şu cümleler aktarılır:

“(…) Alil olduğum için Preveze’de kilise kapısında dileniyordum. Bir gün bir adam gelip orada dileneceğime kendisiyle beraber giderek bir çocuğa bekçilik edersem bana pek güzel bakacaklarını ve hizmetimin nihayetinde benim için kilisenin Papazına yüz tane yirmilik altın vereceklerini ve bu paraya mukabil Papazın dahi beni rahibeler manastırına kabul edeceğini söyledi.” (Ahmet Mithat Efendi, 2002: 108)

Hikâyede bahsedilen dilenci kadın, gözleri görmediği için dilenmek zorunda kalır. Kadın gayrimüslim olduğu için dilenme mekânı da kilise kapısıdır.

Ahmet Mithat Efendi’nin “Paris’te Bir Türk” adlı romanının kahramanı Nasuh, lokomotifle Lyon hattı üzerinden Paris’e giderken yol arkadaşı Gardiyanski kendisine

hayat hikâyesini anlatmaya başlar. Gardiyanski hayat hikâyesini anlatırken bir zamanlar dilencilik yaptığını da dile getirir:

“Def’-i cû edecek bir lokma ekmeği lisanını, ahvalini derece-i merhamet ve müriüvetini bilmediğim halktan dilene dilene Kafkas vilâyeti içine girdim. Elimde büyücek bir sopadan başka silâh-ı mukavemet dahi yoktu. Bir de tamam cibâl-i mürtefia içinde kışa tesadüf etmeyeyim mi?” (Ahmet Midhat Efendi, 2000/2: 98)

Romanda, çaresiz kaldığı için dilencilik yapmak zorunda kalan biri okuyucu karşısına çıkar. Gardiyanski, bilmediği bir yere ve tanımadığı insanların arasına düşer. Aç ve susuz kaldığından dilenmek zorundadır. Yani yolda kaldığı için ihtiyaçtan dolayı dilenir.

Yine Ahmet Mithat Efendi’nin “Çengi” adlı romanında da roman kahramanı Cemal Bey, babasından kalan mal ve mülkü hovardalık âleminde yiyip bitirdikten sonra fakir bir hale gelir. Durum böyle olunca dilenmek mecburiyetinde kalır. Romanda Cemal Bey’in dilenmek derecesine ne yolda geldiği anlatılır:

“Hele bir gün uykudan geç kalktığı cihetle imaret çorbasına yetişememiş olduğundan açlığa, öğleden sonraya kadar tahammül eylediği hâlde nihayet tahammülü dahi kalmaması üzerine, bir ekmeğe bil-müracaâ rızaen-lillâh ekmeğin dilenip de heriften “Hele şuna bak! Şuna! Aygır gibi herif! Taşı sıkırsa suyunu çıkaracak! Utanmadan dilencilik ediyor. Elinden hiçbir şey gelmez ise de kahveci tâbiî de mi olamazsın be herif?” cevabını aldığı zaman halka göstermekten utanarak ve elini gözlerine tutarak sel gibi akıtacağı göz yaşlarını görseydiniz, biçare çocuğun israfat ve sefahat-ı sabıkasını utanarak behemehâl kendisine merhamet eylerdiniz.” (Ahmet Midhat Efendi, 2000/3: 133)

Dilenmek için gittiği ekmeğiden duyduğu ağır hakaretler, bir zamanlar zevk ve sefa içinde yaşamasına rağmen şimdi yiyeceği bir lokma ekmeği dilenmek zorunda kalan Cemal Bey’in ağrına gider. Bu durum kendisini o kadar yaralar ve üzer ki Cemal Bey ağlamaya başlar. Dilendiği için adeta utanç duyar. Burada dikkat edilmesi gereken husus ise Cemal Bey’in herhangi bir sokakta veya camide değil bir esnaf olan ekmeğe giderek dilenmesidir.

Ahmet Mithat Efendi’nin “Süleyman Muslî” adlı romanında da gördüğümüz dilenci ise derviş kıyafetinde bir adam olup Süleyman’a avuç açar:

“Musul’dan tahminen yarım saat kadar ayrılabilmişti ki yol üzerinde bir dervişin kendisine avuç açarak sadaka istediğini gördüğü ve zihninde kararlaştırmış olduğu hizmete bu derviş ehil gördüğü için bililtizâm durup söze başladı.

Çocuk-Sen saçlı sakallı muktendir bir adam olduğun halde benim sabâvet-i hâlimi görüp dururken nasıl sadaka isteyebilirsin?

Derviş-Kerem hususunda büyüklüğün çocukluğun dahli yoktur. Verilen şeye bakmalı.

Çocuk-Kerem denilen şey yalnız birkaç dirhem vermekten ibaret midir? Öyle ise bende bu keremi göremezsin. Çünkü benden dirhem ve dinardan eser yoktur. Eğer keremin bir de mânevîsi olduğuna kâilsen sana pek büyük bir inayet edebilmeye muktedirim.” (Ahmet Midhat Efendi, 2000/3: 448)

Romanda Süleyman, kendisine avuç açan dervişe kendisinin dervişten daha muhtaç ve henüz bir çocuk olduğunu, bunu gördüğü halde neden ona avuç açtığını sorar. Derviş ise kerem konusunda büyüklük ya da küçüklüğün öneminin olmadığını,

verilen şeye bakılmak gerektiğini söyler. Burada bahsedilen derviş gezgin dilencilerdendir. Bu tür dilenciler, farklı kentlere giderek oralarda günü birlik dilenmeye çalışırlar. Çünkü onlara göre sürekli aynı yerlerde dilenmek tanınmak ve yardımların azalmasına neden olur. (Vatandaş, 2002: 181).

Eserin ilerleyen sayfalarında Süleyman, gönüllü olarak asker olmak için askeri karargâha başvurur. Fakat vücudunun çelimsizliğinden dolayı kumandan tarafından gönüllü asker olarak kabul edilmez. Bunun üzerine Süleyman, hem kalacak yer hem de yiyecek bulma sıkıntısı çekmeye başlar. Yiyecek yemeğin parasını çıkarmak için ise dilenmek zorunda kalır:

“Zaten hergün akşamları yiyeceği bir lokma ekmeği gündüzden dilenmeye mecbur olduğu halde o gün bütün vaktini Mısır kumandanının karargahı etrafında geçirdiğinden dilenmeye dahi vakit bulamamış olmasıyla o akşam camiin son cemaat mahallinde aç taksîr yatmaya mecburiyet hasıl olmuştu. Vakia camide yatsı namazı kılındıktan sonra o da başını son cemaat mihrabına çevirerek yattıysa da gerek açlıktan ve gerek gündüzki adem-i kabûlünden nâşi hiddetinden bir türlü uyku girmezdi.” (Ahmet Midhat Efendi, 2000/3: 459)

Süleyman, gündüzleri akşamdan yiyeceği ekmeği dilenerek kazanır. O gün ise sabahtan akşama kadar kumandanın yanında olduğu için yiyeceği ekmeği dilenemez. Buradan Süleyman'ın sadece gündüzleri dilendiğini görebiliriz. Zira yakında bulunan camide yatsı namazının kılınması ve cemaatin dağılmasına rağmen Süleyman, cemaatten dilenmek için cami kapısına uğramaz.

Ertesi gün Süleyman, dilenmek için sabahın erken saatinde kalkar ve her zaman ekmek dilendiği fırına gider. Fırıncının Süleyman'a ne yolda ekmek verdiği anlatılır:

“(…) çocuk ekmek dilenmek için fırının kapısını vurduğu ve içeride uyanık bulunan aşçılardan birisi kapının aralığından bakıp “Ha! bizim deli oğlan!” diye kendisini tanıdığı halde gece vakti fırının kapısını açmaya mütecâsir olamayarak çocuğun istediği bir ekmeği kapının altındaki bir delikten uzattılar verdiler.” (Ahmet Midhat Efendi, 2000/3: 460)

Süleyman, sabahın erken saatlerinde fırına gider. Fırında bulunan aşçılardan biri fırına her gün gelerek ekmek dilenen Süleyman'ı tanır. Fakat yine de gece vakti kapıyı açmaya cesaret edemeyerek hemen kapının altından ekmeği Süleyman'a uzatır. Buradan da anlaşılacağı üzere Süleyman, her gün ekmek dilenmek için aynı esnaf dükkânını tercih eder.

Ahmet Mithat Efendi'nin konusu İtalya'da geçen “Haydut Montari” adlı romanında ise yazar, dilenciliğin İtalya'da bir sanat olduğunu şu yolda ifade eder:

“Şimdilerde bile İtalya'da dilencilik en münteşir sanatlardan olup hele hikayemizin zaman-ı güzârı olan bundan yarım asır mukaddem bu sanat daha ziyade münteşir olmakla beraber bir ciheti cabbarlığa, hırsızlığa kuttâ-i tarîkliğe kadar da müntehî olurdu. Pelâs-pûş dilencilerin yırtık rubaları altında birer de hançer bulunurdu.” (Ahmet Midhat Efendi, 2003: 126)

Ahmet Mithat, İtalya'da dilenciliğin adeta yaygın bir sanat olduğundan bahseder. Hatta bazı dilencilerin zaman zaman hırsızlığa kalkıştıklarını, giysilerinin altında hançer dahi bulduklarını da vurgular.

Fatma Aliye Hanım'ın “Muhadarat” adlı romanında da kadın bir dilenci kaleme alınır. Bu dilencinin ismi Reftar'dır. Reftar, zengin bir konağın hizmetçisidir. Konak

sahibi Sâî Efendi'nin eşi vefat eder ve yeni bir kadınla evlenir. Reftar ile yeni hanımın türlü entrikaları sonucu konağın düzeni bozulmaya başlar. Sâî Efendi'nin ilk eşinden olan kızı Fâzıla, bu huzursuzluk nedeniyle evi terk eder. Hayli zaman sonra Reftar ve hanımının yaptıkları kötülükler cezasız kalmaz. Reftar konaktan kovulur ve bakımsızlıktan dolayı kör olur. Dilencilik yapmak mecburiyetinde kalır. Fâzıla, vapur ile Mısır'dan İstanbul'a gelirken vapur içinde bir dilenci kadın kendisine el açar. Fakat dilencinin parmağındaki yüzüğü tanıyan Fâzıla ile dilenci arasında şu konuşmalar geçer:

“-Sen on para istiyorsun! Elindeki bu yüzük on para da etmez mi?”

Sâîle- Daha ziyade eder. Fakat ben bugün o yüzüğü satmamak için dileniyorum! Çünkü ondan başka bir şeyim kalmadı. Sadaka veren olmaz da bir gün ekmezsiz kalacak olursam satacağım!

-Şimdi satarsan ben alayım.

-Yok!.. Akşama kadar dileneceğim! Bir ekme parası bulmazsam o zaman satacağım!” (Fatma Âliye Hanım, 1996: 347)

Romanda Reftar, yaptığı kötülüklerin bir nevi cezasını çeker. Konakta neredeyse her şeye sahipken kör olduğunda dilenmek mecburiyetinde kalır. Ayrıca bu dilenci kadının dilenme mekânı, kalabalık olduğu için bir vapurdur.

Fâzıla kör dilencinin Reftar olduğunu anlayınca vapurda birlikte geldiği Mukaddem Bey'e Reftar'a bir altın vermesini söyler ve nerede oturduğunu öğrendikten sonra oradan ayrılır. (Fatma Âliye Hanım, 1996: 349)

Ahmet Mithat Efendi'nin “Hüseyin Fellâh” aldı romanında da roman kahramanları Şehlevend ve annesi Hesna Hanım zengin bir konakta otururlarken konak çalışanlarının ve etraftakilerin oyununa gelerek mal ve mülklerinden olurlar. Durum böyle olunca anne-kız dilenmek zorunda kalırlar. Hatta Şehlevend, Kılıç Ali Paşa Camii'ndeki sabah namazından çıkan cemaati görünce cami kapısına yürür. Elleri titreye titreye cemaate elini açar ve annesi bu durumu görünce halktan utandığından, “Hay!.. Bunu da mı gördüm?” diyerek kapının önüne yığılır. (Ahmet Midhat Efendi, 2000/4: 294) Ahmet Mithat romanda ilk olarak dilencilik sanatı hakkında şu bilgileri verir:

“Bu bir sanattır ki İstanbul'da onu icra edenler içinde altını küpe doldurmuş adamlar bulunduğunu masal olarak hikaye ederler. Lâkin bizim Şehlevend... (Çünkü dün gece validesinden böyle işittik). Bizim Şehlevend bîçaresi bu masalı bildiği hâlde dilenciliği küp dolusu altın tedarik etmek gayretiyle etmiyordu. Şehlevend her şeyin nîk ü bedini temyize ve hüsnîyâtı tahsîn ve kubhiyâtı takbîh etmeye iktidarı kifayet edecek mertebede akıl sahibiydi. Hatta kendisi henüz bir dilenci kız olmadığı zamanlar eli ayağı sağ olup da yine dilencilik edenleri ziyadesiyle ta'yîb ederek, o kabil dilencilere sadaka vermek caiz olmadığını dava ederdi. Binaenaleyh bu kere her çaresi tükenip de kendi hayatından da kat'-ı nazar bir bîçare validenin imdadına yetişmek için avuç açmağa mecbur olunca, bu mecburiyet kendisi için ölüm kadar acı bir mecburiyet görünmüştü.

İyi ama avuç açmayıp da ne yapacak? Ölüm kadar acı imiş! Hâlbuki Şehlevend ölüme de razı oldu. Ondan ötesi var mı?” (Ahmet Midhat Efendi, 2000/4: 297-298)

Ahmet Mithat, romanda dilenciler hakkında bilgi verirken kendi görüş ve düşüncelerini de ortaya koyar. Mithat Efendi, dilencilğin bir sanat olduğunu ifade eder.

Yazar, Şehlevend'in bir zamanlar dilencilere verilen sadakanın caiz olmadığını iddia ettiğini, onları bir nevi hor gördüğünü söyler. Fakat mecbur kaldığı için kendisinin de ihtiyaçtan dolayı dilenmek zorunda kaldığını vurgular.

Şehlevend o gün camiden çıkanlardan bir şey dilenemez. Ertesi gün ise tekrar dilenmek için etrafta dolaşır fakat henüz cami vakti gelmediğinden bir şekerci dükkânının önünde durur:

"Henüz cami vakti gelmemiş olduğundan kızcağız çarşı içine çıkıp bir şekerci dükkânının önünde durdu. Ama bir de şeker almak için mütecasirane duruş vardır. Öyle değil. Boynunu bükerek durdu. Boynunu bükerek ol kadar ihtirazla, ol kadar hüzüün ile ki tamam avcunu açtığı zaman şekerci kendisine "İnayet ola!" demiş olsa memnun olacağını ve böyle demiyor da tekdir ederse o zaman pek büyük ızdırıp duyacağını hesap ederek durdu. Şekerci ak sakallı beyaz sarıklı, üstü başı sakız gibi bembeyaz tertemiz bir adam idi. Kızcağızın dilenci olduğunu anlayarak çıkarıp birkaç tane peynir şekeri verdi. Şehlevend takdir ile tard edilmeyip bilâkis iltifatla gönderildiğine ol kadar sevindi ki müddet-i ömründe bu kadar sevindiğini tahattur edemezdi." (Ahmet Midhat Efendi, 2000/4: 298)

Vaktiyle varlık içinde yaşayıp şimdi dilenmek derecesine düşen kız, şekercinin kendisine herhangi bir şey vermeyip *"inayet ola!"* demesine de razıdır. Yeter ki ondan azarlayıcı bir söz duymasın. Burada da Şehlevend'in dilenmek için şekerci dükkânını tercih ettiğini görürüz.

Şehlevend, şekercinin kendisini azarlamayarak birkaç tane peynir şekeri vermesine oldukça sevinir. Fakat annesi için ekmeğin parası bulmak zorunda olan Şehlevend bu kez farklı bir yol dener:

"Bîcare kızcağız! Ümidi başka yüzden istihsal etmek için bir müddet düşündü. Derken üstü başı temiz bir efendi geçtiğini görünce, her ne kadar biraz daha cüreti artmış idiyse de hâlâ hicabından mosmor kesilerek ona dahi elini uzattı.

Neye nail olsa beğenirsiniz? Üstü başı temiz olan efendi, o yürekler acısı kıza iki para vermek şöyle dursun ve nazikâne "İnayet ola!" demek dahi şu tarafa kalsın "Hele bak şu utanmaza! At kadar olmuş da hâlâ dilenmekten haya etmiyor. Elinde kınası da var! Aman ya Rab, ne rezalet?" diye bir iyi takdir de eyledi!

Siz ölüm acısıyla ağlamamağa kadar tahammülü olan Şehlevend'in bu tekdire tahammül edemeyerek gözlerinden iki tane fındık kadar yaş fırlattığını hesap ededurunuz biz dahi bu üstü başı temiz olan efendinin bir mahzun yürek yaraladığını mülâhaza etmek şöyle dursun, hatta "Ama ne kadar da teessüf olunacak şeydir! Gelmiş yetişmiş koskoca bir kıza hâlâ bir zapt altına almıyorlar da başı boş bir hayvan gibi çarşıya koyuveriyorlar! İki para için avuç açan bir kız iki gurus için ne açmaz?.. Sonra da tutarlar, kabahati ya kıza veyahut erkeğe bulurlar. Kabahat ne ondadır, ne de bunda! Böyle yetişkin kızları dilendirip de ondan istifadeye çalışan hamiyetsiz velilerdedir!" tasavvuratiyle kendisini pek hakîm bulmakta ve o gün bir büyük hikmet sarf etmiş olduğuna inanmakta bulunmasına şaşalım." (Ahmet Midhat Efendi, 2000/4: 299)

Şehlevend, annesine ekmeğin parası bulabilmek için bu kez ne cami kapısına ne de bir esnafa başvurur. O, bu defa yoldan geçen temiz kıyafetli bir efendinin yolunu keser. Adam, bu yaştaki genç kızların dilenmesini ve dileneyim derken düşecekleri kötü durumlar karşısında kendilerinin değil ailelerinin sorumlu tutulması gerektiğini vurgular. Zira adama göre bu yaştaki gençler aileleri tarafından dilenmeye sevk

edilmişlerdir. Fakat bu temiz kıyafetli efendiden işittiği sözler Şehlevend'in dilencilige olan bakış açısını değiştirir.

Üstü başı temiz efendinin Şehlevend'e bu şekilde davranmasından sonra Şehlevend, hayattan umudunu keser ve annesinin yanına gelir. Bu umutsuzluk halinde genç kız şunları düşünür:

"Öyleyse dilenmem de! Zaten ölüme razı olmadık mıydı? Bugün de aç kalarak bu akşam, nihayet yarına kadar açlıktan..." diye yine dün geceki fikrini tecdit eylemişti. Bu azm-i cesurane ve dünyanın türlü saadeti ve insanların bilvücûh merhamet ve insaniyetleri aleyhine bir nefret-i meyusane ile kalktı, cenaze namazgâhında validesinin yanına geldi. Zavallı kadıncağыз! Gerçekten cenaze olmasına hiçbir şey kalmamıştı." (Ahmet Midhat Efendi, 2000/4: 300)

Şehlevend, dilenmektense ölmeyi tercih eder. Ona göre insanlara avuç açarak sadaka istemek adeta utanç vericidir. Ona göre, ölmek dilenmekten daha hayırlıdır.

Annesinin sefil bir halde yerde yattığını ve kendisinden bir şeyler beklediğini gören Şehlevend için Mithat Efendi şunları dile getirir:

"Validesini bu hâlde gören hamiyetli bir kız ne olur? Bu valideyi kurtarmak lâzım, kurtarmak! Onun için dilencilik etmek pek küçük kalır..."

Hayır! Pek küçük kalmaz. Pek büyüktür! Bu valideyi kurtarmak ne kadar büyük bir vazife ise dilencilik dahi o kadar güç bir suret-i icradır.

İşte bu güçlüğe dahi katlanmak karar-ı gayretmendânesiyle kız kalktı. Gözlerini silerek cami kapısına vardı. Öğle ezanı da okunmuştu. Camiden çıkmakta bulunan cemaatin merhamet ve müriüvoet semeresi olan lütfuna yarım saat kadar eli açık boynu bükük muntazır olduğu hâlde eline ancak bir ekmek alacak kadar para geçirebildi.

Ne fütihat! Ne zafer! Acaba Şehlevend müddetü'l ömr bu kadar büyük bir servete nail olmuş muydu?" (Ahmet Midhat Efendi, 2000/4: 301)

O zamana kadar zevk ve sefa içinde yaşayan Şehlevend için camiden çıkanlardan yarım saatte dilendiği para adeta bir zafer niteliğindedir. Şehlevend de diğer hikâye ve roman kahramanları gibi kalabalığın yoğun olduğu bir mekân olan cami kapısını seçer.

Yine Ahmet Mithat Efendi'nin "*Esrâr-ı Cinâyât*" adlı polisiye romanında da Hediye Hanım isimli kadın, genç bir kızın cinayetine sebebiyet verir. Mahkeme tarafından suçlu görülerek ceza verilir. Fakat verilen ceza Ahmet Mithat'a göre Hediye Hanım için yeterli değildir:

"İşte size şu cami kapısında bir kör dilenci irâe eyliyoruz. Maazallah iki gözü birden patlamış. Bîçare hem de kadındır. Bakınız, bakınız! Şu efendi, yanındaki adama ne diyor. Diyor ki:

-Şu zavallı kadını gördünüz mü? Vaktiyle daire, debdebe, kul, halâyık sahibi bir hanımdı. Düşmez kalkmaz bir Allah derler. Bîçare elli yaşından sonra çiçek çıkarıp iki gözleri birden patladı. Malı menâlı kapanın elinde kaldı. Nihayet kendisi şu hâle duçar oldu.

(...)

Mûcib-i merhamet-i âmme olan o kör kadın yok mu? İşte o bizim meşhur Hediye Hanımdır.

Meğer bir mahkeme-i adâletin kendi hakkında vermiş olduğu hüküm, adâlet-i ilâhiyye mizanınca Hediye'nin irtikâp eylediği cinâyâtla tevazün edemiyormuş. İbadullâhın kendi üzerinde daha pek çok hakkı varmış. Onun için dahi Cenâb-ı âdil-i mutlak hazretleri, Hediye Hanumefendi hazretlerini ibadullaha el açıp bir lokma ekmeği yüz suyu dökerek tedarik edebilmek mecburiyetine ilka eylemiş." (Ahmet Midhat Efendi, 2000/5: 438)

Roman kahramanı Hediye Hanım, yardıma muhtaç bir kör olduğu için dilenmek mecburiyetinde kalır. Hediye Hanımın dilenmek için cami kapısını tercih etmesi de dikkate değerdir.

Sonuç

Dilenciler ve dilencilik her devirde olduğu gibi günümüzde de üzerinde düşünülmesi gereken hususlardandır. Dilencilerin ne amaçla ve hangi yollara başvurarak dilendikleri eserlerde önemli bir yer tutar. Dilencilik ve dilenciler, en fazla Ahmet Mithat Efendi'nin eserlerinde göze çarpar. Yazar, özellikle bu konular hakkında kendi görüş ve düşüncelerini de okuyucuya iletir. Tanzimat Devri hikâye ve romanlarına konu olan dilencilik ve dilencilerin özelliklerini maddeler halinde sıralamak gerekirse şu veriler ortaya çıkar:

1. Tanzimat hikâye ve romanlarındaki dilenciler genellikle çevrede bulunan esnafları ve kalabalığın yoğun olarak görüldüğü cami kapıları, kahve, gazino ya da vapurları tercih ederler. Bunun yanında gayrimüslim cemaatin de kilise kapılarında dilendiği görülür. Ayrıca sadaka istemek için çeşitli mekânlar yerine birebir kişiler de tercih edilir.

2. Bu devir hikâye ve romanlarında dilencilere para yerine dilenilen esnaftan, esnafın sattığı ürün olan yiyecekler (ekmek, peynir şekeri) de verilir.

3. Dilenen hikâye ve roman kahramanlarının genellikle mecburiyetten dilencilik yaptıkları görülür. Bu kahramanların yoksul, işsiz, yolda kalmış, yaşlı ve hasta olmaları dikkati çeker. Bu kişilerin içerisinde de en çok kör olduğu için dilencilik yapanlara rastlamak mümkündür.

4. Dilencilerin vaktiyle zenginken zamanla ya fakir düştükleri ya da yaptıkları kötülüklerin cezası olarak dilencilik yapmaya mecbur kaldıkları anlaşılır.

5. Dilencilere bu devir eserlerinde kimi kişi ve esnafların iyi gözle bakmadığı ve dilencilerin esnaf tarafından takdir edilerek buldukları mekândan uzaklaştırıldıkları görülür. Bunun yanında dilencilere iyi niyetle yaklaşan esnaflar da göze çarpar.

6. Dilencilikte yaş, cinsiyet ve sosyal statü önemli değildir. Dilencilerin arasında erkeklerin yanında kadınların da olması dikkat çekicidir. Eserlerde çok genç yaşta dilenenler olduğu gibi yaşlıların da dilencilik yaptığı görülür.

7. Vaktiyle zenginken daha sonra fakir olmaları nedeniyle dilenen kişilerin genellikle dilenmeye başlamadan ve dilendikleri zaman büyük utanç duydukları görülür. Hatta utancından ağlayanlar bile vardır.

8. Bu devir hikâye ve romanlarında kendi için değil de başkasının adına dilencilik yapan kişilere de rastlanılır.

9. Dilencilik sadece Osmanlı topraklarında değil İtalya'da da icra edildiği anlaşılır. Bununla birlikte bu memlekette icra edilen dilencilik daha çok kaba kuvvete

dayalı olduğu görülür. Dilencilerin giysilerinin altında birer hançer bulduklarını vurgulanır. Hatta dilencilik adeta bir sanattır.

10. İncelenen eserlerde dilenciler, konuşarak dilendikleri gibi beden dilini kullanarak da dilenme yoluna giderler. Kıyafetleri ve o anki fiziksel durumları onların sadakaya muhtaç olduklarını karşılardakilere anlatmaya yeterlidir.

11. Başkası adına dilencilik yapanlara dilenilen kişilerin inanmadığı ve dilenciye takip ettikleri görülür. Bunun nedeninin ise dilencinin hem tavırlarının hem de giyiminin dilencilere göre olmamasıdır.

12. Hikaye ve romanlardaki bazı dilencilerin mecburiyetten dilenmeleri onların mahcup tavırlar sergilemelerine, yüzlerinin kızarmasına ya da ağlamalarına neden olur.

13. Bazı hikaye ve roman kahramanları, maddi olarak sıkıntı yaşamadıkları dönemlerde dilencililiğin doğru bir şey olmadığını söyleyerek eleştirirler. Fakat onların maddi durumları bozulduğunda mecburen dilencililiğe başvurmaları dikkat çekicidir.

14. Bu devir eserlerinde olaylar farklı coğrafyalarda cereyan ettiği için dilencilere verilen sadakaların da para birimlerinin farklı olduğu anlaşılır. Eserlerde mecidiye çeyreği, para, altın, dirhem, dinar gibi para birimleri göze çarpar.

KAYNAKLAR

- Ahmet Midhat Efendi (2002). *Arnavutlar Solyotlar-Demir Bey Yahut İnkişâf- 1 Esrâr-Fennî Bir Roman Yahut Amerika Doktorları*, haz. Nuri Sağlam-M. Fatih Andı, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ahmet Midhat Efendi (2000). *Cellât-Esrâr-ı Cinâyât*, haz. Nuri Sağlam-Ali Şükrü Çoruk, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ahmet Midhat Efendi (2000). *Çengi-Kafkas-Süleyman Muslî*, haz. Erol Ülgen-Fatih Andı, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ahmet Midhat Efendi (2000). *Dünyaya İkinci Geliş Yahut İstanbul'da Neler Olmuş-Felâton Bey İle Râkım Efendi-Hüseyn Fellâh*, haz. Kâzım Yetiş-Necat Birinci-M. Fatih Andı, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ahmet Midhat Efendi (2003). *Haydut Montari-Diplomalı Kız-Gürcü Kızı Yahut İntikam-Rikalda Yahut Amerika'da Vahşet Âlemi*, haz. Erol Ülgen-M. Fatih Andı-Kâzım Yetiş, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ahmet Midhat Efendi (2000). *Paris'te Bir Türk*, haz. Erol Ülgen, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ahmet Midhat Efendi (2000). *Yeryüzünde Bir Melek*, haz. Nuri Sağlam, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ahmet Mithat Efendi (2001). *Letâif-i Rivayat*, haz. Fazıl Gökçek-Sabahattin Çağın, İstanbul: Çağrı Yayınları.
- ANAR, Turgay-Fatih Özbay (2013). *Edebiyat Sosyolojisi Bağlamında Osmanlı'dan Günümüze Türk Şiirinde Dilenme ve Dilencililiğe Genel Bir Bakış*, FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi, Güz, Sayı: 2.
- COŞKUN, İsmail-Alev Erkiler (2010). *İstanbul Halkının Dilencilik Olgusuna Bakış Açısı*, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları.
- COŞKUN, İsmail-Alev Erkiler (2010/1). *Kapıya Geleni Geri Çevirmeme: İstanbul Esnafının Dilencilik Olgusuna Bakış Açısı*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Dergisi, 3. Dizi, 20. Sayı.

- DOĞAN, Cem (2015). *Kırım Harbi'nden I. Dünya Savaşı'na İstanbul'da Dilencilik Olgusuna Bir Bakış (1853-1914)*, Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi, Cilt: 3, Sayı: 6.
- Fatma Âliye Hanım (1996). *Muhâdarât*, haz. H. Emel Aşa, İstanbul: Enderun Kitabevi.
- ÖZER, Yunus Emre-İbrahim Güray Yontar (2013). *Kent Güvenliğini Tehdit Eden Bir Unsur Olarak Dilencilik*, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, Kış, Cilt: 12, Sayı: 43.
- PARİN, Suvat (2010/1). *Dilencilik Yoksulluk İlişkisi*, Sosyoloji Dergisi, 3. Dizi, 20. Sayı.
- ŞİRİN, İbrahim (2008). "Avrupa ve Osmanlı Seyyahlarının İzlenimiyle Osmanlı ve Avrupa'da Dilencilik", *Bir Kent Sorunu: Dilencilik Sempozyumu Tebliğler Kitabı*, İstanbul: İBB Zabıta Daire Başkanlığı.
- VATANDAŞ, Celalettin (2002). *Dilenciler ve Dilencilik (Sosyolojik Bir Araştırma)*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt IV, Sayı: 1.

